

3.1

30 JAAR BELEIDSPARTICIPATIE VANUIT ARMOEDE-ERVARING: HEBBEN WE ER GENOEG VAN?

Heidi Degerickx, Els Dhooge, Katty Creytens, Nele Schroyen, Gert Van Tittelboom en Han Verleyen

Het *Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting* bestaat dertig jaar, net als beleidsparticipatie van mensen in armoede. Vanuit de visie dat mensen in armoede het best zelf spreken over die beleidsparticipatie, ging het Vlaams Netwerk tegen Armoede in gesprek met negen ervaringsdeskundigen. Ze hebben allen lange tijd armoede en sociale uitsluiting ervaren, deze ervaringen verwerkt en gedeeld met andere mensen. Ze hebben allen al heel wat jaren op de teller als het gaat over beleidsparticipatie en dialoog. Ze werken verspreid over Vlaanderen in en vanuit onze verenigingen, volgden al dan niet de opleiding tot ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting bij De Link vzw en zijn allen ervaren genoeg door hun jarenlange engagement om terug te kijken op de voorbije dertig jaar. Sommigen werkten steeds mee vanuit een vrijwillig engagement, anderen maakten er hun beroep van. We vroegen hen waarom zij zich actief engageren in de strijd tegen armoede, naar hun visie op participatie, wat de meerwaarde is van het delen van ervaringskennis, het spreken vanuit ervaringskennis en naar evoluties in de armoedebestrijding. Hun reflecties vormen de ruggengraat van deze bijdrage.

1. DE DOORBRAAK VAN BELEIDSPARTICIPATIE DOOR HET ALGEMEEN VERSLAG OVER DE ARMOEDE

Als wij ons leven vertellen, moeten wij er zelf de besluiten uit trekken, en moeten wij kunnen deelnemen aan de maatschappelijke debatten die nu zonder ons worden gevoerd.
(AVA, 1994, p. 18)

Het Algemeen Verslag over Armoede (AVA) werd gelanceerd op de allereerste Werelddag tegen Extreme Armoede en Sociale Uitsluiting, op 17 oktober 1994. België was op dat moment voorzitter van de Europese Unie en onze beleidsmakers wilden het koste wat het kost uitpakken met het resultaat (ook al was het rapport niet klaar). De 'representatieve verenigingen van de armsten zelf' (Onkelinx, 1992), met name ATD Vierde Wereld, BMLIK,¹ Centrum Kauwenberg, De Cirkel en Lutte Solidarité et Travail, hadden net geëist dat de betrokken mensen in armoede de kans kregen om de hoofdstukken na te lezen van het Algemeen Verslag over Armoede. Het was dan ook een immense onderneming, die gestart was in maart 1992. Zesentwintig werkgroepen verspreid over

België kwamen meermaals bijeen en behandelden dertien verschillende levensdomeinen in zowel het Frans als het Nederlands.

Het Algemeen Verslag over Armoede als proces was een ongeziene uitdaging die bol stond van de spanning. Enerzijds werd het idee van participatie gepromoot, vanuit en door mensen in armoede zelf, maar anderzijds stuitte het proces ook voortdurend op wantrouwen, vooroordelen en praktische bezwaren. Wat dus werkelijk onder 'participatie' verstaan werd, was het resultaat van een felbevochten retoriek en wisselende machtsverhoudingen tussen de betrokken partners. Tijdens het proces werd participatie ingevuld als 'mobilisatie' van de samenleving, als 'consultatie' van mensen in armoede, als 'confrontatie' tussen verschillende vormen van kennis en ten slotte – en dat werd de dominante invulling tot vandaag – als 'inclusie', zijnde de sociale insluiting van mensen als antwoord op armoede als sociale uitsluiting (Degerickx, Van Gorp, De Wilde e.a., 2020). Sindsdien – en tot vandaag – herhalen beleidsmakers systematisch dat het cruciaal is om mensen met ervaringskennis te betrekken bij de opmaak en de uitrol van beleidsplannen in de strijd tegen armoede.

Het is cruciaal om mensen met ervaringskennis te betrekken bij de opmaak en uitrol van beleidsplannen.

De lancering van het Algemeen Verslag over Armoede op 17 oktober verliep tumultueus. Enkele mensen in armoede verstoorden de speech van de minister door op te springen en te roepen dat 'dit niet de dialoog was die zij verwachtten' (Degerickx, Van Beveren, Debaene e.a., 2021). De duizend aanwezigen, onder wie koningin Fabiola, keken verbaasd om.

De nationale media (tv, kranten, radio) pikten het massaal op en de journalisten onderstreepten dat beleidsmakers méér moesten luisteren naar mensen in armoede. Dat ondersteunde mee de doorbraak van de Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen (VWAWN) die de rechtstreekse dialoog met mensen in armoede en het kruisen van kennis met ervaringskennis in hun DNA dragen.

Participatie werd een beleidsretoriek die zijn weerslag vond in structuren om die dialoog en inspraak te formaliseren. In 1998 tekenden alle gewest-, gemeenschaps- en federale regering(en) het samenwerkingsakkoord tot de oprichting van het Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting. Sinds het Armoededecreet van 2003 in Vlaanderen worden Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen formeel erkend als dialoogpartner voor het beleid (Decreet van 21 maart 2003). Ze zijn verenigd in een samenwerkingsverband, het Vlaams Netwerk tegen Armoede, dat in het leven werd geroepen door het Armoededecreet.

De pioniers van het Algemeen Verslag over Armoede noemden zich bij de lancering van dit rapport in 1994 'Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen' omdat ze een term zochten die hen bond, ook al hadden ze soms een zeer diverse insteek naar activiteiten en oorsprong. Een term die vandaag in Vlaanderen ingeburgerd is door het Armoededecreet en ook geconcretiseerd wordt door middel van zes criteria: armen verenigen zich, armen het woord geven, werken aan maatschappelijke emancipatie, werken aan maatschappelijke structuren, dialoog en vorming en armen blijven zoeken (Decreet van 21 maart 2003). Vandaag zijn er 57 Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen en een overkoepelende structuur: het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord Nemen, of kortweg: Vlaams Netwerk tegen Armoede.

Het Armoededecreet erkent niet alleen de structuren, maar geeft het Vlaams Netwerk tegen Armoede en zijn verenigingen toegang tot rechtstreeks overleg met de Vlaamse overheid, het Verticaal permanent armoedeoverleg (VPAO) per beleidsdomein en het Horizontaal permanent armoedeoverleg (HPAO) over de beleidsdomeinen heen. Er zijn intussen aandachtsambtenaren armoede en met het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (VAPA) doet de Vlaamse Regering pogingen om tot een gecoördineerd armoede(bestrijdings)beleid te komen. Cruciaal blijft het voor het Vlaams Netwerk tegen Armoede en zijn verenigingen om niet vóór mensen in armoede te spreken, maar mét hen en in de samenleving openingen te creëren voor mensen in armoede om zélf te spreken en gehoord te worden. Daartoe gaan ze bondgenootschappen aan tussen mensen met en zonder armoede-ervaring vanuit de motivatie om de stem van ervaringsdeskundigheid te versterken.

2. ERVARINGSDESKUNDIGEN OVER HUN JARENLANGE ENGAGEMENT IN PARTICIPATIE

In wat volgt, presenteren we de bevindingen vanuit de gesprekken die we voerden met de negen ervaringsdeskundigen over beleidsparticipatie.

2.1 Waarom engageren mensen zich in een vereniging waar armen het woord nemen?

Mensen in armoede ontdekken meestal de vereniging in het diepst van hun miserie. Ze leren vaak één persoon, een gezicht (personeel of vrijwilliger) van de vereniging kennen die oprechte interesse heeft in hun leven, in hun kennis. Het zijn sleutelfiguren die luisteren en respect tonen. Die basishouding en de tijd die ze vrijmaken, zijn voor veel mensen in armoede een welkome afwisseling met de vaak stigmatiserende, adviserende, kortstondige of veroordelende interacties met de buitenwereld.

Op een gegeven moment ging de bel. Er stond iemand van Recht-Op aan de deur. Zij was heel open en luisterde als ik iets vertelde, want op een gegeven moment begin je toch te praten. Ze luisterde en onderbrak mij niet en veroordeelde ook niet ... Ze bleven ook langskomen, ook als ik een slechte dag had gehad en had zitten schelden over dingen waar die mensen niks aan konden doen ... Maar het heeft nog meer dan een jaar geduurd voor ik echt naar de vereniging ben gegaan.

Ik was toen 19 jaar en sliep toen al een jaar onder een brug. Dan zag iemand me juist onder de brug vandaan kruipen en sprak me aan. Het was iemand van Buurthuis 't Lampeke die zei dat zij gesprekken deed met mensen in armoede. Ik heb dat eerst afgeslagen. Ik had in niemand vertrouwen, zelfs niet in mezelf. Maar zo ben ik dus in 't Lampeke terechtgekomen. Ik heb daar heel veel gesprekken gehad. Het heeft toch wel een half jaar tot negen maanden geduurd, vooraleer ik die stap gezet heb. 't Lampeke probeerde het toen al laagdrempelig te houden voor mensen in armoede, maar voor bepaalde mensen in een bepaalde positie is de drempel nog heel hoog.

Uit de gesprekken blijkt hoe het deelnemen aan de activiteiten in een vereniging waar armen het woord nemen een belangrijke randvoorwaarde is om te kunnen groeien als ervaringsdeskundige.

De vereniging is een dynamiserende, maar tegelijk veilige omgeving om te vertoeven. Samen stappen vooruitzetten wordt als enorm ondersteunend ervaren:

Niet meer bang zijn, ervoor uitkomen, meegaan ... Als je niet durft, heb je mijn arm en zal ik voor jou spreken en jij gaat dan wel terug het volgende woord doen.

Naarmate mensen in armoede actiever deelnemen en 'thuiskomen' in een VWAWN nemen ze meer diverse rollen op zich, gaande van onthaal over ontmoeting tot helpen bij dienstverlenende activiteiten. Dat leidt ook tot 'ontschuldiging' omdat mensen elkaars verhalen horen en het duidelijk wordt dat ook anderen dezelfde miserie ervaren. Structurele knelpunten en de mazen van het (socialezekerheids)net komen bovendrijven.

Het is niet vanzelfsprekend voor mensen in overlevingsmodus om zich te engageren in participatieprocessen met beleidsmakers met het oog op structurele armoedebestrijding. Hun vaak noodgedwongen focus op basisbehoeften op korte termijn staat haaks op een engagement waarbij de resultaten hoogstens op lange termijn zichtbaar worden en ook niet gegarandeerd zijn. Bovendien moeten ze ook geloven in beleidsdialogoog en vertrouwen hebben in beleidsmakers. Mensen in armoede hebben disproportioneel veel meer negatieve ervaringen met zowel overheidsinstanties als middenveldorganisaties die instaan voor hulpverlening. We vroegen waar ze dan toch nog de wil en de motivatie halen om zich te engageren in beleidsparticipatie en dialoog.

Omdat ik zag hoeveel onrecht er mij aangedaan was. Daarvoor had ik vooral het gevoel dat ik zelf de schuldige was, dat ik er altijd in slaagde om de verkeerde keuzes te maken, dat het me niet lukte. Hoe hard ik ook probeerde, ik slaagde er maar niet in om mee te tellen in de samenleving. Op de een of andere manier viel ik er altijd uit.

Door in de vereniging terecht te komen, heb ik gemerkt dat er nog mensen hetzelfde ervaren. Dan begon ik te merken dat niet alles altijd mijn eigen schuld was, maar dat me heel veel onrecht aangedaan was. Als ik dan rondom mij keek naar al die mensen die ook zoveel onrecht aangedaan zijn, dacht ik: dat kan niet zijn!

Door hier een plek te krijgen en te zien dat ik het hier kon doen, ben ik me mee gaan engageren in de strijd tegen armoede en dat onrecht. Dat is een proces geweest. Het is niet dat ik vandaag besepte dat mij onrecht is aangedaan en dat ik er de volgende dag tegenaan ging. Dat zijn allemaal stapjes die je moet zetten.

Mensen met armoede-ervaring vinden in de schoot van de verenigingen hun stem terug, ontwikkelen zelfvertrouwen om niet alleen stappen te zetten in hun eigen leven, maar evenzeer te geloven in hun plaats in en hun bijdrage aan de samenleving. Zodra ze die stem teruggevonden hebben, zijn ze niet meer te stoppen. Ze hebben immers een manier gevonden om negatieve en zwaarbeladen ervaringskennis in armoede op een positieve en constructieve manier in te zetten voor de samenleving, voor andere mensen in armoede, in een duurzame strijd tegen armoede en voor grondrechten.

Als ik voor iemand zit in armoede, draai ik de rollen om. Dan zijn zij de ervaringsdeskundige. De mensen die nu armoede beleven, hebben hun tactiek om een bepaald probleem aan te pakken. Die tactiek is misschien niet dezelfde die ik toen gebruikt heb voor hetzelfde probleem. Ik moet dus interesse tonen voor hun verhaal en de persoon zelf. Soms heb je in een

verhaal een herkenningspunt, waardoor je eigen rugzak weer opentrekt. Je denkt aan wat je toen gedaan hebt en je gaat dat bevragen.

Dat was toen de mentaliteit van mensen van de vereniging: 'Als je het wil proberen, voor ons niet gelaten. Doe maar en als je dan valt, zullen wij je oprapen!' Dat waardeerde ik heel hard. Daarom heb ik mij er op een gegeven moment willen voor inzetten. Tijdens een uiteenzetting over ervaringsdeskundigheid in de vereniging zat ik er al in een denkproces over. Ik dacht dat ik het ook zou kunnen en dat mensen het van mij makkelijker zouden aanvaarden omdat ik zelf zo'n dingen heb meegemaakt.

Als ik de vereniging niet had, zou ik het waarschijnlijk al hebben opgegeven om ervoor te strijden. Maar het onrecht is zo groot dat we niet anders kunnen dan op de nagel te blijven kloppen en mensen rondom ons te blijven overtuigen dat het de enige manier is. We hebben in het verleden al gemerkt dat er hier en daar iets uitkomt, voor alle mensen, echt op structureel vlak. En daar moeten we voor blijven gaan.

Eigenlijk willen wij gewoon de groep verruimen die mee de strijd aangaat tegen armoede. Mensen die vooroordelen doorbreken en anderen mee in gang zetten en laten zien dat armoede echt een onrecht is. Dat is iets waar we nu dag in, dag uit, mee bezig zijn. Het is een moeilijke zaak omdat we nog vaak te beschuldigend bekeken worden.

Bij de verenigingen is er heel veel positiviteit en humor en blijven mensen niet steken in geklaag. Mensen die hun ervaringskennis inzetten in dialoog met anderen leveren niet alleen een bijdrage aan een collectief doel. Het werkt ook emancipatorisch om als individu een waardige plek in de samenleving te (her)vinden.

De sterkte van onze vereniging is dat je frustraties deelt, de last verdeelt. In de vereniging is er altijd ook wel iemand niet gefrustreerd als een ander dat wel is. Zo kan je elkaars schouder zijn om op te steunen. Ieder mag zijn bijdrage leveren op zijn eigen manier. Ieder kan vanuit zijn eigen kracht aan een gemeenschappelijke doelstelling werken, mensen tot steun zijn omdat je het zelf hebt meegemaakt, en zo naast iemand gaan staan die het nodig heeft.

2.2 De meerwaarde van beleidsparticipatie vanuit ervaringskennis

Wat voor mij belangrijk was toen ik nog in armoede leefde, was medezeggenschap.

Het is heel belangrijk dat mensen hun stem kunnen laten horen op allerlei beleidsniveaus en dat er oprecht naar geluisterd wordt. Mensen in armoede weten het best wat er kan helpen of werken. Ik vind wel dat je altijd kan leren van elkaar.

Participatie betekent dat mensen mee worden betrokken van bij het begin, dat je mening wordt gevraagd en dat er geluisterd wordt. Er moet ook effectief iets mee gebeuren. Het mag niet bij één moment blijven. Mensen moeten van begin tot einde betrokken worden om samen na te denken.

De visie van het Vlaams Netwerk tegen Armoede en zijn 57 verenigingen is dat participatie van mensen in armoede in beleidsprocessen cruciaal is. Structurele armoedebestrijding en een gecoördineerde aanpak gestoeld op een mensenrechtvisie is maar mogelijk als er geluisterd wordt naar wat mensen in armoede zelf te vertellen hebben. Het is cruciaal de ervaringskennis en het leefwereldperspectief van mensen in armoede mee in overweging te nemen om tot maatregelen en veranderingen te komen die voor hen ook werken en voor hen haalbaar zijn. Participatie mag en kan dus geen 'afvinkcultuur' zijn in de vorm van een afgebakende stap in het

proces (participatie als consultatie). Het vraagt een basishouding, visie en organisatorische aanpak waarbij alle betrokkenen respectvol behandeld worden en hun inbreng serieus wordt genomen.

Met als gemeenschappelijk doel structurele veranderingen teweegbrengen die iedereen ten goede komen en iedereen minimaal het recht garanderen op een menswaardig leven.

Deelnemen aan beleidsoverleg doet deugd. Zeker als je via dat overleg iets kunt bereiken. Daar put je zoveel plezier uit. Daarom moeten we blijven doorgaan!

Ik vind dat je alleen door samen te werken met mensen in armoede tot goede oplossingen kan komen. Dat wil ook niet zeggen dat je de aanpak alleen op de schouders van mensen in armoede mag leggen. Mensen in armoede alleen weten het ook niet. Het is enkel door samen te werken met arm en niet arm. Zo kun je elkaars leefwerelden verstaan, kan je zoeken wat bij mensen in armoede of bij het beleid zit. Als je daar op een evenwaardige manier naar elkaar kan luisteren en elkaar kan verstaan, is het pas mogelijk om een middenweg te zoeken om een oplossing te vinden. De meerwaarde van ervaringsdeskundigen daarin is, is dat ze heel goed de pijnpunten kunnen aangeven.

Participatie vraagt een basishouding waarbij de inbreng van alle betrokkenen serieus wordt genomen.

Mensen in armoede winnen persoonlijk enorm aan zelfwaarde door te kunnen deelnemen aan participatieve processen. Het gaat over de ervaring van volwaardig burgerschap in plaats van een tweederangsburger te zijn. Als er bovendien bij het vormgeven van (armoede)beleid 'echt'

naar mensen geluisterd wordt, met de nodige openheid en ruimte en via een gemeenschappelijke taal, kan beleidsparticipatie uitmonden in effectieve maatregelen die het verschil maken. Deze maatregelen moeten toegang tot grondrechten garanderen en nieuwe kansen creëren voor mensen in armoede om aansluiting te vinden bij de samenleving.

Volwaardig participeren is voor mij erbij horen en niet meer als een aparte groep beschouwd worden. Erbij horen in gelijk wat, niet een apart geval zijn.

Niet enkel mensen in armoede ondergaan een emancipatieproces in het deelnemen aan de beleidsdialoog. Het vraagt een inspanning aan beide kanten van de gesprekstafel. Ook bestuurders, beleidsmensen en sociale professionals leggen hun weg af in het ontdekken van de meerwaarde van directe participatie en hoe die vormgegeven kan worden. Samen zoeken is eigen aan beleidsparticipatie vanuit ervaringskennis, want er zijn wel wat drempels te overwinnen.

Voor de vereniging is het een proces geweest waarbij diensten en bestuur overtuigd moesten worden van het belang van luisteren naar mensen in armoede zelf, zonder de werker of coördinator van de vereniging als tussenpersoon. Aanvankelijk waren beleidsmakers enkel bereid om met de professional te praten, die moest dan terugkoppelen naar de mensen in armoede en vice versa [...]. Dat was een heel omslachtig proces van participatie. En zo is er gestreden om ervaringsdeskundigen gewoon onmiddellijk mee aan de tafel te krijgen. Tegelijkertijd moeten mensen in armoede overtuigd worden dat ze ook nodig zijn in het proces. Je kan niet zeggen: 'het lukt allemaal niet, ze luisteren niet' als je jezelf niet inzet om deel te nemen. Je moet gewoon je stoute schoenen aantrekken en in groep naar het overleg trekken en zeggen: 'zo zien wij het', 'dat is onze ervaring' ... en je bent vertrokken.

Organisaties en diensten zijn gaan beseffen dat ze ook kritisch naar zichzelf moeten durven kijken door vormingen van de vereniging, door regelmatig in dialoog te gaan, door pijnpunten te durven benoemen en de drempels te bespreken. Dan zijn ze stilaan beginnen inzien wat moeilijk loopt en wat de drempels zijn. Maar ook dat is weer een traject. Je moet uit je comfortzone komen en keuzes durven maken om dingen te veranderen. Mensen zijn daar vaak nog bang voor.

De samenwerking tussen lokale Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen en het Vlaams Netwerk tegen Armoede wordt gezien als een facilitator van processen van beleidsparticipatie. Mensen met armoede-ervaring zien het samenbrengen van en de uitwisseling tussen de expertises van verschillende partners als een grote meerwaarde.

De netwerken armoedebestrijding (zoals het Vlaams Netwerk tegen Armoede, het Brussels Platform Armoede, het Belgisch Netwerk Armoedebestrijding) zijn een motor voor ons om te praten met het beleid. De kennis van de stafleden samen met de ervaringskennis van mensen in armoede maakt hen tot de ideale gesprekspartner.

De manier waarop er in onze stad samengewerkt wordt met de verenigingen, de participatie en erkenning van armoedekennis en hoe het wordt aangepakt is heel positief. We zijn samen sociaal geëngageerd, er is een goede coördinatie. Iedereen (stad, diensten, mensen in armoede, Vereniging waar Armen het Woord Nemen) moet zijn steentje bijdragen om initiatieven te doen slagen.

Alle bevroegde ervaringsdeskundigen zijn het erover eens: participatie is essentieel om aan armoedebestrijding te doen. Enkel via de uitwisseling kan inzicht in de leefwereld van mensen in armoede ontstaan. Enkel zo kunnen verschillende deelnemers rond de gesprekstafel voor elkaar begrip opbrengen.

Mensen met en zonder armoede-ervaring samenbrengen is heel belangrijk ook om stereotypen en vooroordelen te doorprikken. En die zijn wederzijds. Als mensen zonder armoede-ervaring over de vloer komen, zien ze dat zo'n vereniging meer is dan wat 'armen bijeenbrengen'. Uitwisseling is belangrijk, om te leren van elkaar.

Omdat die confrontatie van leefwerelden zo cruciaal is om beleidsparticipatie te doen slagen en structurele armoedebestrijding mogelijk te maken, werken heel wat verenigingen ook met tandems van iemand met en iemand zonder armoede-ervaring in de vereniging. De geïnterviewden omschrijven tandemwerking als een belangrijke randvoorwaarde voor participatie vanuit gelijkwaardigheid.

Diepgang in het omgaan met armoede ga je alleen leren van mensen met armoede-ervaring, niet in cursussen en theoretische modellen. Als tandempartners zijn we meestal goed op elkaar ingespeeld, vullen we elkaar goed aan en we hebben een gelijkwaardige positie. Het maakt duidelijk dat we allemaal mensen van vlees en bloed zijn, maar met een verschillende achtergrond en kennis.

Tandemwerk vraagt een langdurig en persoonlijk engagement van beide partners. Door de samenwerking groeit het vertrouwen om zich te engageren in vormingen en als vertegenwoordiger op te treden in dialoogprocessen met organisaties, diensten en overheden. De vereniging fungeert

als een veilige plek en stimuleert mensen in armoede om zelf het woord te kunnen en te durven nemen. Medestanders zonder armoede-ervaring leren hun dominante positie af te staan, worden zich bewust van onderliggende vooroordelen of vooropgezette referentiekaders. Door in tandem te werken, leren beide partners wat het kruisen van kennis betekent en wat de meerwaarde daarvan is.

2.3 De grenzen of valkuilen van beleidsparticipatie vanuit ervaringskennis

Mensen in armoede die tien of vijftien jaar meedraaien in een Vereniging Waar Armen het Woord Nemen en het Vlaams Netwerk tegen Armoede lopen uiteraard ook al eens tegen de grenzen aan van deze processen en ervaren schijnparticipatie.

Er wordt een project uitgedacht of er wordt lokaal iets bedacht voor mensen in armoede en op het einde – als alles in kannen en kruiken is – komen ze even aftoetsen of alles oké is. Dan geef je nog feedback, maar vaak wordt daar niks meer mee gedaan omdat het al rond is. Dat vind ik dan een valse manier van participeren.

Ervaringsdeskundigen waarderen vooral goede communicatie van de overheden rond de concrete vervolgstappen die ze nemen, na een consultatieronde bijvoorbeeld.

We willen op de hoogte gehouden worden over wat er zal gebeuren en wat niet. Het is niet altijd duidelijk of het werk van de mensen en de vereniging wel degelijk loont.

Ze geven ook aan dat verenigingen soms slachtoffer worden van hun eigen succes. Door vaak en constructief samen te werken met (lokale) diensten of overheden, worden verenigingen steeds meer gevraagd, overbevraagd zelfs, terwijl de middelen en de draagkracht van de verenigingen beperkt zijn. Het is dan essentieel dat ze keuzes maken en bewaken dat ze zich engageren voor de projecten of vragen, die écht vruchtbaar zijn en de kiem in zich hebben om bij te dragen tot structurele oplossingen.

Intussen zijn we in de vereniging overbevraagd. Voor alles wat met armoede te maken heeft, zijn ze bijna verplicht om een vereniging te betrekken. Dus moeten we keuzes maken. Maar o wee als ze ons ergens vermelden waar we niet bij betrokken waren. Daar kunnen we niet mee lachen!

Laagdrempelige ontmoetingsplaatsen moeten blijven voortbestaan.

De noodzaak van het voortbestaan van laagdrempelige ontmoetingsplaatsen werd expliciet benoemd. Het zijn plaatsen waar mensen alle tijd en ruimte krijgen om zichzelf te zijn en te groeien, te vallen en weer op te staan, een netwerk uit te bouwen ... Dat wordt vaak de basiswerking of groepswerking genoemd van Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen. De voorbije jaren komen die aspecten

onder druk te staan. Beleidsmakers beseffen te weinig hoe cruciaal die zijn om ook te kunnen deelnemen aan beleidsparticipatie.

Mensen in armoede kunnen niet mee. Het 'samen'-verhaal moet terugkomen. We moeten meer warmte, meer plaatsen creëren waar dat mogelijk is, zoals een vereniging. Waar we

tijd hebben om echt met mensen te werken, samen met hen zaken aan te pakken. Dat moet kunnen blijven bestaan en moet kleinschalig blijven. Dat moet kunnen zonder ons in te schakelen in grotere systemen, want dan krijg je weer openingsuren, verantwoordingen, een hogere drempel ... Onze droom is dat het nog makkelijker wordt en vooral dat dit soort initiatieven kan blijven bestaan.

De armoedestrijd ben ik hier begonnen, in deze wijk. Ik zag dat dit een zorgwijk was. En ik wist dat ik mijn eigen wereld eerst moest veranderen om dan stapje voor stapje de wereld van andere mensen te veranderen.

Nu is er wel het voordeel dat er verenigingen bestaan die de mensen meetrekken, hé. Dat bestond vroeger in mijn tijd niet.

Beleidsparticipatie heeft alleen maar kans op slagen als in het proces vooroordelen en stereotypen doorgeprikt worden. In het algemeen ervaren de geïnterviewden nog steeds veel stigmatisering en onbegrip, zowel in hun omgeving als in de beleidsmaatregelen.

Media spelen een belangrijke rol in het in beeld brengen van armoede, los van het individuele verhaal van mensen. Het moet duidelijk zijn dat iedereen in armoede kan komen. Alleen zo kan je inzien wat het betekent in armoede te leven.

Ik zie nog altijd heel veel vooroordelen in de maatschappij tegenover mensen in armoede, tegenover zogenaamde 'profiteurs'. Mensen leggen te veel de schuld bij het individu en hebben weinig oog voor de situatie waarin mensen terechtgekomen zijn door omstandigheden en externe oorzaken.

Om armoede structureel aan te pakken, is inzicht krijgen belangrijk. Armoede draait in eerste instantie om een tekort aan financiële middelen, maar situeert zich op verschillende levensdomeinen, zoals onderwijs, wonen, werk, kansen krijgen ...

De samenleving erkent nog te weinig het diepe engagement en de vrijwillige inzet van mensen met armoede-ervaring in de strijd tegen armoede. Dat engagement is nochtans niet min. Hun ervaringskennis over armoede is vaak erg traumatisch. Het vraagt bovendien veel van een ervaringsdeskundige om steeds opnieuw uit die ervaringen te putten en zich te tonen in het publieke debat als iemand met armoede-ervaring. Ze zien zich vaak genoodzaakt hun inspanningen ook jaren vol te houden om de eerste kleine resultaten te zien op het vlak van structurele armoedebestrijding.

Het beleid kan meer doen om dat engagement te honoreren: omkaderende maatregelen voor duurzame professionalisering via contractuele tewerkstelling, loopbaanbegeleiding en/of trajectbegeleiding op maat, het actief waarderen van vrijwillig engagement zowel in lokale als in bovenlokale beleidsparticipatie.

Laat de hogescholen mensen aanwerven die ervaringsdeskundig zijn. Maar betaal hen wel op een deftige manier, zorg dat ze in hun waarde gezet worden.

Ik volgde de opleiding tot ervaringsdeskundige voor de erkenning. Omdat ik weet dat ik dingen doe waarmee ik mensen help. De opleiding heeft dat bevestigd en nu word ik ervoor betaald. Zo kon ik mijn eigen kracht versterken en kan ik iets betekenen als tussenpersoon tussen diensten en mensen in armoede.

2.4 Evaluatie van dertig jaar beleidsparticipatie door mensen met armoede-ervaring

Mensen in armoede missen een aanpak die de structuren onderuithaalt die armoede veroorzaken of in stand houden.

Mensen in armoede missen vooral een aanpak die de structuren onderuithaalt die armoede veroorzaken of in stand houden. Zo goed als alle geïnterviewden komen uit een situatie van generatiearmoede en kijken over de generaties heen. Een waardig inkomen en een dak boven je hoofd voor iedereen worden heel vaak genoemd als mechanismen tot structurele verbetering van een armoedesituatie.

Het beleid zet stappen, maar is nu vooral bezig met kleine trajecten te subsidiëren. Het zijn eigenlijk allemaal pleisters op een open wonde. Die kleine projecten en 'bijpassingen' kosten het beleid en de maatschappij ook heel veel geld, maar structureel verandert dat niets. Als ik het zo bekijk, zouden ze beter de fundamenten aanpakken zodat er structureel iets verandert.

De laatste jaren wordt armoede in Vlaanderen steeds meer gezien als een uitdaging op lokaal vlak met voornamelijk aandacht voor flankerende maatregelen. Dat roept vragen op en laat zich vandaag al negatief voelen in het leven van mensen in armoede. Het heeft het garanderen van grondrechten op de helling gezet.

Die rechten moeten vanuit een Vlaams of federaal niveau komen en dat moet voor iedereen gelden, voor iedereen hetzelfde. Als ik in Antwerpen woon of in Leuven of Gent of Hasselt of in een boerengat en ik heb problemen, dan moet ik dezelfde rechten hebben als in al die andere steden. Voor fundamentele rechten zouden alle mensen hetzelfde moeten krijgen.

Om armoede te verhelpen, is het belangrijk dat iedereen menswaardig kan leven, al dan niet via automatische rechtentoekenning.

Er zijn zoveel mensen die geen woning vinden, maar er zijn ook gewoon veel te weinig huurwoningen. Dus wat hebben al die trajecten voor zin als er geen aanbod is? Het is de bedoeling mensen te helpen, maar het knelpunt zit bij het feit dat er gewoon niet genoeg betaalbare huizen zijn. Ze zeggen weleens dat er wachtlijsten zijn en dat ze moeten bouwen, maar er is altijd een 'maar'. En aan de 'maar' wordt niet gewerkt. Dat vraagt een investering. Zorg dat het basisinkomen menswaardig is en dan zullen mensen ruimte krijgen in hun hoofd en om te groeien. Ze zullen trajecten kunnen volgen naar werk, naar eender wat. Het zal veel meer kansen geven. Uiteindelijk lijkt het een grote investering, maar het gaat minder vragen dan waar ze nu mee bezig zijn. Het vraagt enkel durven kiezen.

Uit de interviews blijkt dat mensen in armoede het gevoel hebben dat er op veel vlakken een status quo is, vooral als het gaat over het dominante perspectief op armoede. Zij voelen nog altijd de priemende blik van het individuele schuldmodel op hun rug branden in de vorm van voorwaardelijkheid van de steun waarop ze recht hebben.

Er zijn nog altijd zoveel mensen die het moeilijk hebben en die in de miserie zitten. En er zijn in de maatschappij ook nog altijd mensen die beoordelen en veroordelen. Die zeggen: 'Eigen schuld, dikke bult!' De idee van armoede is dat het een onrecht is, een maatschappelijk probleem. Het is dus geen louter individueel probleem, maar een schending van mensenrechten.

Dat was in 1991 de uitdaging om dat over te brengen en dat blijft helaas wel ook de uitdaging vandaag.

Dat blijft, die cirkel bij mensen in armoede, dat wij daar niet uit geraken. Is het beeld veranderd? 'Eigen schuld, ge krijgt tien euro en een voedselpakket?' Neen, er is niks veranderd op dat vlak. Wat ik wel zie, in deze tijden, is dat mensen in armoede meer in hun kracht staan om hun rechten ook te bekomen.

2.5 Beleidsparticipatie vanuit ervaringskennis: hebben we er genoeg van?

We zijn toch wel al dertig jaar aan het zeggen wat er misgaat. Je begint je toch af te vragen of het wel zin heeft wat we zeggen als je na dertig jaar nog punten tegenkomt waar nu nog niks mee gebeurd is.

De hamvraag na dertig jaar beleidsparticipatie vanuit de Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen is dus: 'Hebben we er genoeg van?' Hebben mensen met armoede-ervaring er genoeg van om hun hebben en houden, hun diepste, meest vernederende uitsluitingservaringen te delen met beleidsmakers en hulpverleners? Om duidelijk te maken wat het met hen doet om een voedselpakket te krijgen in plaats van een menswaardige uitkering? Wat een ongezonde en te kleine woning doet voor de ontwikkelings- en leeransen van opgroeiende kinderen? Hoe moeilijk het is om een duurzame job te vinden onderaan de ladder van de arbeidsmarkt?

Armoede maakt wanhopig en in wanhoop nemen mensen niet steeds de beste beslissingen. Als ze daar dan weer op afgerekend worden, versterkt dat de cirkel van stigmatisering en uitsluiting in plaats van te komen tot verbinding en insluiting.

Misschien hebben ook onze beleidsmakers er ondertussen genoeg van? Beleidsparticipatie opzetten vraagt ook veel van hen: trage processen, het zoeken naar een gemeenschappelijke taal, leefwerelden en perspectieven beluisteren, van pijnpunten komen tot effectieve verandervoorstellen. Het is geen simpele opdracht en al helemaal niet in een complex land zoals België met bevoegdheden op diverse beleidsniveaus. Aan het einde van de rit weten beleidsmakers dat de weg naar dalende armoedecijfers complex en lang is en ook zij hebben niet alle sleutels in handen. Zij weten al bij voorbaat dat ze nooit genoeg zullen kunnen doen. Daar is namelijk een gecoördineerd en langetermijnbeleid voor nodig dat verder reikt dan hun eigen bevoegdheden en de volgende verkiezingen. Meer dan eens zagen we de voorbije jaren dat beleidsmakers dan maar het zijspoor van flankerende maatregelen nemen. Daardoor blijven een aantal bekende structurele knopen onaangeroerd of worden ze gewoonweg te traag ontward (bv. bouwen en/of renoveren van extra sociale woningen, uitkeringen boven de armoedegrens ...).

Laten we daarnaast kritisch de vraag aan onszelf stellen: hebben wij, het Vlaams Netwerk tegen Armoede en zijn verenigingen, er misschien ook genoeg van?

Zijn we onszelf niet te veel beginnen toe te leggen op dienstverlenende activiteiten, bij gebrek aan resultaten van dialoogprocessen en beleidsparticipatie en onder druk van maatschappelijke veranderingen, andere verwachtingen van subsidiërende overheden? Zijn we overbevraagd onder druk van de stijgende noden bij de steeds grotere groep mensen in armoede die we bereiken en zijn we daardoor bijna gedwongen om steeds meer directe dienstverlenende activiteiten te ontplooiën? Naast onthaal, huisbezoeken en open ontmoetingsmomenten ontwikkelden al onze verenigingen

ook noodzakelijke nuldelijns- of eerstelijnsactiviteiten met dienstverlening: een sociale kruidenier voor noodhulp, een speel-o-theek voor de ontwikkelingskansen van kinderen, een inclusieve kinderopvang met aanvullende opvoedingsondersteuning voor ouders, een UiTPAS voor cultuur-, sport- en jeugdactiviteiten, een Rap op Stap-kantoor voor vrijetijds- en vakantieparticipatie, buddy- en andere outreachende projecten om isolement te doorbreken, empowerende trajecten naar opleiding of werk ... De lijst is lang. Komen we dan nog wel toe aan die beleidsparticipatie en maatschappelijke veranderingen?

Uit onze gesprekken blijkt dat het inderdaad een uitdaging is. Ervaringsdeskundigen met een lange staat van dienst stellen nu herhaaldelijk vast dat er soms amper gevolg is gegeven aan hun inbreng, na jaar na jaar aan zoveel vergadertafels te hebben deelgenomen, zo vaak vol goede moed en met veel inzet aan dossiers te hebben meegewerkt. In de stem van deze mensen klinkt soms moeheid door. Bij sommigen hoor je ook kwaadheid rond momenten waarop zij door beleidsverantwoordelijken niet werden geloofd of serieus genomen.

2.6 Een duidelijke oproep voor meer rechtvaardigheid en gelijkheid

Tegelijkertijd lanceren zij een heel duidelijke oproep om de strijd tegen armoede te verbreden naar een strijd voor rechtvaardigheid en gelijkheid.

Pas op, wij geven de strijd voor rechtvaardigheid en gelijkheid niet op, hé. Wij blijven op die nagel kloppen. Maar het is dus belangrijk dat iedereen armoede en de mensen die in armoede leven eens serieus gaat nemen.

We moeten echt de samenleving en het beleid overtuigen om te investeren in de fundamentele zaken, zoals inkomen en wonen. Ze moeten langetermijnkeuzes durven te maken, de partijpolitiek overstijgen en out of the box durven denken over hulpverlening. Ook als je kijkt naar de integrale trajecten met gezinnen om uit de armoede te komen. Nu zien we dat alles altijd binnen het kadertje blijft, maar zonder hulp op maat lukt het niet. Er zou een grotere marge en meer tijd moeten ingezet worden, omdat we zien dat dat ervoor zorgt dat mensen wel op hun plooiën kunnen komen en stappen vooruit kunnen zetten dan.

We moeten zoveel mogelijk naar buiten komen en zorgen dat we medestanders hebben. 'Armoede' is een te smal begrip, dat zeg ik al jaren. Het is goed bedoeld, maar te eng.

Wat goed is voor mensen in armoede, is vaak goed voor iedereen, denk maar aan administratieve vereenvoudiging, automatische rechtentoekenning ...

Als we meer gelijk kunnen zijn, dan zou er een grotere basis voor de strijd tegen armoede zijn.

3. CONCLUSIE: WE HEBBEN ER NIET GENOEG VAN

Opgeven zit gelukkig niet in ons DNA en we roepen iedereen op om bondgenoot te worden. We durven te stellen dat we 'er niet genoeg van hebben', in de zin dat we niet genoeg participatieprocessen hebben opgezet. We stellen ons bijgevolg tot doel om nog meer in te zetten op dialoogprocessen met de brede samenleving. Want de uitdagingen zijn groot en talrijk. De laagste uitkeringen moeten worden opgetrokken tot boven de Europese armoedegrens. Er is nood aan inkomensversterkende maatregelen zoals investeringen in betaalbaar wonen, in sterkere sociale toeslagen in het Groeipakket, in het wegwerken van financiële en digitale drempels en de sluipende stijging van de schoolkosten. Er is nood aan stevige maatregelen om kwaliteitsvol werk met een waardig loon te

garanderen. Een arbeidsmarkt waar jongeren, kortgeschoolden, alleenstaande ouders echt hun boterham kunnen verdienen zonder 'werkende armen' te blijven. Er is nood aan toegankelijke en betaalbare gezondheidszorg met veralgemeende derdebetalersregeling bij de huisarts ...

Als er iets is waar dertig jaar participatie toe moet leiden dan is het wel partnerschap. Want alleen vanuit dat partnerschap kunnen we rechtvaardigheid en gelijkheid realiseren voor iedereen. Deze uitnodiging moet ons doen nadenken over hoe we het armoededebat in de toekomst verder willen voeren. Durven we uit onze eigen kokers te treden en te verbinden met andere groepen in de samenleving in een gemeenschappelijke strijd voor rechtvaardigheid ten bate van iedereen? Wij reiken alvast de hand.

REFERENTIES

ATD Vierde Wereld, Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting (1994). Algemeen Verslag over de Armoede. Brussel, Koning Boudewijnstichting, geraadpleegd via <https://www.armoedebestrijding.be/publications/AVA95.pdf>

Decreet betreffende de armoedebestrijding van 21 maart 2003, *Belgisch Staatsblad*, 11 juni 2003.

Degerickx, H., Van Beveren, L., Debaene, R., Van Gorp, A., Roose, R., & Roets, G. (2021). Theorizing notions of the participation of people in poverty in social policymaking: Policing, politics and subjectification. *Social Policy & Administration*, 2021(1), 1-14, via <https://doi.org/10.1111/spol.12741>.

Degerickx, H., Van Gorp, A., De Wilde, L., & Roets, G. (2020). Giving voice to people in poverty in Belgian social policy-making since the 1990s: A window of opportunity for a political demarche? *Journal of Belgian History*, 3-4, 74-94.

NOTEN

- ¹ Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen.